

ELS COMPTES DE SANTA CLARA DE 1420 A 1427. UNA EINA MÉS PER CONÈIXER LA VIDA MONÀSTICA DEL SEGLE XV

JILL R. WEBSTER

St. Michael's College, University of Toronto, Toronto, Canadà

The Accounts of Saint Clare 1420-1427

A Contribution towards understanding fifteenth century Monastic life

El monestir de Santa Clara va ser molt important en la vida de Vic a l'edat mitjana, però els comptes del segle xv tenen un interès especial ja que avui dia els remeis naturals han tornat a ser populars. Algunes de les herbes mencionades han canviat de nom, o no estan disponibles avui. Aquestes pàgines expliquen breument el significat d'aquest aspecte, però també refereixen a la dieta diària de les monges, principalment, ens sembla, treta de les seves pròpies terres, o en el cas del peix, de rius no massa llunyans. També és una breu introducció als llibres de comptes del segle xv que contenen aquests i molts altres aspectes de la vida monàstica de Vic.

Paraules clau: Comptes, dieta, herbes, remeis.

The monastery of Santa Clara played an important part in the life of Vic in the Middle Ages but the fifteenth century accounts are of particular interest in modern times when herbal remedies have come back into use. Some of the herbs mentioned have changed their names or are no longer available. This short article emphasizes this aspect but also refers to the daily diet of the nuns, mostly it would seem products grown on their own lands or in the case of fish found in nearby rivers. It is a brief introduction to the contents of the account books which contain these and many other aspects of monastic life in Vic.

Keywords: Accounts, diet, herbal remedies.

El monestir de Santa Clara Vella de Vic va ser fundat a la fi del segle xiv i construït prop del mas Coromina en un indret fora de la muralla, al nord del portal de Santa Eulàlia, conegut aleshores com Puig de Reig. Junyent en la seva història de la ciutat de Vic explica que la primera pedra va ser posada en el mes de desembre de 1383 i l'obra fou empresa pel mestre Pere Aguilar.¹ Caldria mencionar aquí les dificultats que les Menorettes tenien per establir-se definitivament, malgrat les deixes i donatius que s'oferiren per construir el monestir. La construcció permanent fou empresa pel mestre Jaume Arnau Micó al Puig de Reig, però no va ser acabada fins al 1415. Les obres continuaren fins al 1426, poc abans de l'última «entrada» de la nostra transcripció.² La comunitat de Santa Clara aleshores va ser dirigida per la primera abadessa, Margarida Jofre, el nom de la qual no consta en el nostre document (1420-1427), possiblement perquè havia mort abans de 1420, quan l'abadessa va ser sor Francesca Costa.

1. JUNYENT, Eduard. *La ciutat de Vic i la seva història*. Barcelona: Curial, 1980, p. 123. (Documents de la Història)

2. *Idem*, p. 123-124.

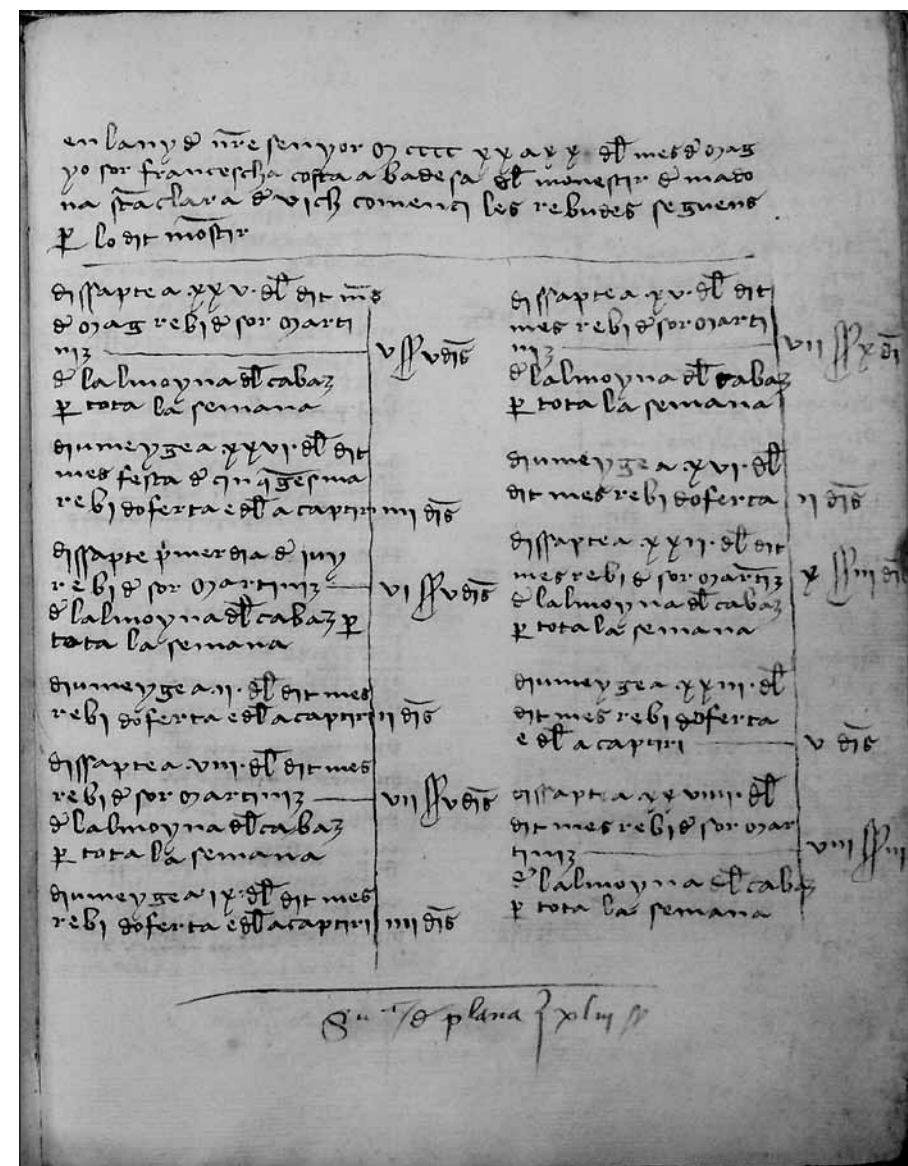
El motiu d'aquesta nota no és presentar la història dels primers anys, una tasca que ja vam fer i que ha sortit al núm. 86(2013) de l'*Analecta Sacra Tarraconensis*; tan sols volem assenyalar la importància d'algunes coses que es podrien trobar a les «Entrades» i «Eixides», o comptes de Santa Clara, el manuscrit del qual prové de l'Arxiu Episcopal de Vic. Per exemple, l'església del convent devia tenir una nau flanquejada per capelles i estava situada al costat del monestir on vivien les monges.³ A les «Eixides» consten treballs fets per millorar o reparar aspectes de l'edifici i l'església que certament, bé que senzill, devia tenir certa grandesa ja que fou dotada d'un retaule del pintor Lluís Borrassà contractat l'any 1415. El monestir va quedar suprimit pel papa Gregori XIII l'any 1562 perquè només hi quedaven dues monges residents. L'edifici va passar a les monges dominiques que ho van mantenir amb el nom de Santa Clara fins al 2008, any en el qual van marxar de Vic per manca de personal; les monges que quedaven van anar a formar part de la comunitat dominicana de Sant Cugat del Vallès.

Amb aquesta breu descripció de la fundació del monestir, ens cal dir alguna cosa de la nostra transcripció de les «Entrades» i «Eixides» que existeix en dos apartats que mostren els rebuts i les despeses que formaren la base financera del convent. Tenen un interès molt general també perquè fan saber detalls dels productes comestibles i dels medicaments que compraven diàriament les monges, així com dels pagaments que feien als treballadors per fer obres importants. Naturalment reemborsaren també els frares i capellans que celebraven les misses i altres oficis litúrgics.

Per indicar més clarament la importància dels comptes, parlarem de les donacions que solien rebre les Menorettes, així com els seus benefactors, els testadors i habitants de Vic i la seva comarca, aspectes que ens permeten saber alguna cosa de la història medieval del poble i el seu contorn. La primera entrada data del mes d'agost de l'any 1420 i, entre els detalls que consten en el manuscrit, llegim que sor Aulàlia Pujolar i sor Sebil·la del Bosch havien tornat al monestir després de cercar forment i mestall (el nom d'una barreja de cereals), activitat que feien regularment, acompanyades de dos homes amb bèsties per portar aquests cereals que constituïen una base de la seva alimentació, utilitzats especialment per fer pa, i que foren concedits al convent com a almoïna.

Certament aquesta classe de donació, continguda en un cabàs (*cabaz*) o recipient fet d'espart o llata de palma, va ser una de les almoïnes que el monestir acostumava a rebre del poble, a més dels llegats testamentaris, que amb els anys tendien a augmentar, conseqüència, sense dubte, de l'augment de contacte entre el poble i les monges. Un dels donatius anuals, per import de 26 sous, procedia del carnisser, en Francoya, bé que ell no va ser l'únic proveïdor que subvencionava el monestir. Els ingressos més importants sempre venien en forma d'almoïnes de l'Ajuntament, com la pensió i els censals que rebia el convent i les donacions dels fidels que tenien contacte amb les monges. No sempre mencionaven el nom del benefactor, però consten els noms de molts ciutadans d'aquells anys, importants per qualche història de la ciutat de Vic.

3. *Idem*, p. 123.

ABEV, Fons Santa Clara, 1, Entrades i eixides 1420-1431.

En començar les «Entrades», l'any 1420, sor Francesca Costa era l'abadessa i aparentment ho va ser fins al 1427, data en la qual fou substituïda per sor Margarida Querol. Aleshores el monestir hauria tingut un màxim de deu o quinze monges, tot i que el nombre variava d'un any a l'altre. Sabem que durant l'any 1424 assistien a un capítol del 29 de març l'abadessa, sor Francesca Costa, sor Constança Roure, sor Violant del Poyo, sor Joana Torres, sor Ursula March, sors Caterina i Paula Pereç, sor Sibília del Bosch i sor Beatriu Plaça. Tres anys més tard hi constava també sor Sanxa de Malla, que l'any 1432 era vicària del monestir. També caldria notar aquí que sor Constança (Constanza) Roure apareix des del 1420 com a malalta i que el convent li donava un menjar especial que acostumava a ser «moltó». De tant en tant, mencionaven unes altres monges, com sor Aulàlia Martiniz que rebia l'almoïna del cabàs.

Tenim pocs detalls de la construcció del convent però, si més no, els comptes mencionen algunes de les obres que es van fer a l'estructura de l'edifici. Per exemple, ens fan saber que les portes de l'església foren fetes de fusta, i tancades amb baldes de ferro i una cadena per assegurar-les. L'obra mencionada en el manuscrit devia ser per restaurar l'entrada de l'església. Hi havia també un parlador amb reixes com els que existeixen en els monestirs actuals i s'entrava a l'església mitjançant uns graons. Les monges havien contractat un mestre del portal, o cap d'obres, en Bernat d'Arlet, i el ferrer era en Codina de Sentfores, qui va proveir les claus per les quatre portes del cor de l'església. En Codina va comprar també mil teules pel porxo de davant, probablement a l'entrada del refectori del monestir, despeses que corrien a càrrec de les monges.

Evidentment, hi havia treballadors que llauraven els camps, traguaven foment, estellaven llenya i feien treballs semblants, sense oblidar els relligadors de llibres, com en Muntadela, fet que evidencia que el monestir tenia una bona biblioteca i un arxiu on guardava documents com el que ens ha servit per a aquest estudi. Ens informen també que quan es tractava d'un testament, com per exemple el del prevere Prat, hi havia despeses, ja que s'havia de pagar els escrivans i tots aquells que estaven implicats en la realització del testament.

Un altre aspecte interessant que ens ofereix el manuscrit és la menció de les herbes remeieres, i els productes que constituïen la dieta del convent, una dieta molt senzilla, que incloïa moltó, especialment per a les malaltes, ous, peix, cigrons, lentilles, espinacs, faves, fesols, cols, bou, gallines, congre, porc, fetge, arròs i vi. Bàsicament, són productes que s'obtenien de l'hort o de l'entorn. Tanmateix, sembla que havien de demanar o comprar productes com peix, sal, sucre, gingebre, canyella i pebre.

Quant a les herbes utilitzades tant per a la dieta diària com per guarir les malalties hi havia *agari[c]*, que es prenia amb sucre, potser per al mal de gola, *batafalva* (batafaluga), que servia de diurètic, *casafitela*, per untar glàndules i també per al guariment dels ulls, ja que s'utilitzava com a alternativa a *benedicta* i *gerapiga* (giripiga), igual que d'altres menys freqüents. La major part d'aquestes herbes devien procedir de l'hort del mateix monestir, i possiblement requerien l'ajut de treballadors contractats i pagats pel monestir per conrear-les i recollir-les.

Entre els treballadors trobem en Dolcet, que rentava la tona o bóta gran per tal de trascolar el vi, una vegada passat del cup on s'havia trepitjat el raïm. Això fa suposar que el monestir devia tenir ceps a l'hort, que era la principal font dels aliments que constituïen la dieta de les monges. Na Lichsen ajudava al monestir, bé que no sabem de quina manera; probablement ajudava a la cuina o a la neteja. Bernat Vila treballava com a traginer, una feina important, ja que sempre hi havia càrregues de mercaderies, sobretot quan les monges anaven d'acapte a la ciutat o a Ripoll, on sempre anaven acompanyades per homes amb bèsties per carregar i descarregar les coses. Una lectura de les «Eixides» ens mostra no tan sols els noms dels treballadors i els seus salaris, sinó que ens permet també donar una ullada a la vida que portaven les dones dins i fora del monestir.

Com ja mencionàvem, les Menorettes havien de contractar capellans per a celebrar missa, els quals procedien, generalment, del convent dels Framenors, i entre aquests hi havia Francesc Orriols, Pere Riera, Joan Fuster, Francesc Alaguer, un tal fra Benfulla, Joan Gordó, Mestre Pere Amat, Joan Girona, Antich Gual, Francesc Pascasi, i un tal fra Pla. No dubtem que n'hi hagués d'altres, inclosos capellans de la Seu de Vic.

Es podria concloure que el monestir de Santa Clara Vella portava una vida típica d'un monestir femení medieval, dotat amb un hort, una església i amb diverses dependències per guardar les eines que feien servir per treballar el camp i, possiblement, per protegir les bèsties del fred i del mal temps. No pretenem oferir aquí una relació de tota la informació que es pot trobar a les «Eixides», tan sols volem indicar que val la pena fer una lectura dels comptes per conèixer millor la vida de les Menorettes i altres aspectes de la vida medieval del poble. Malauradament no queden plànols ni restes del monestir, però sembla que no fou massa gran, bé que devia posseir terrenys suficients per proveir moltes de les necessitats d'un convent de clausura. Malgrat la poca informació, els comptes ens faciliten petits detalls sobre coses afegides o reparades i la gent que llogaven les monges per fer aquests treballs. Igualment, ens explica els contractes que feien per dur a terme aquestes feines com, per exemple, les mil teules que compraren a en Codina de Sentfores o les somades de llenya que compraren a en Plantalamor. A en Joan de Puigsec li havien de pagar tres sous i deu diners per dues sogues pel pou, i sabem que en Francoy Pujol, el fuster, va fer les portes de l'església «entre la fusta i les mans». En Colell, ferrer, va proveir les claus i la balda de la porta.

Aquests pagaments suggereixen que reemplaçaren el portal i possiblement milloraren la planta principal de l'entrada. Evidentment, va ser necessari mantenir la fàbrica de l'església i del monestir i, de tant en tant, havien de llogar treballadors per a aquest manteniment i per ajudar a dur a terme les feines pesades. El numerari per fer tots aquests pagaments procedia de les donacions del poble, dels llegats testamentaris i de les almoïnes. Cal notar que, al llarg dels comptes, mencionen els noms dels testadors, els quals amb el temps augmentaren.

Això no obstant, no hi ha cap indicació que suggereixi que el monestir de Santa Clara Vella disposés de grans riqueses, tot i que contractava gent per empallar i adornar l'església, segurament una necessitat en temps de festes litúrgiques com

el diumenge de Rams, Pasqua i Nadal. Aquella operació requeria sis homes, a més dels que portaven cortines i bancals per acomodar un augment de fidels que assistien a aquestes festes.

Tot plegat, per molt poc interessant que puguin semblar els llibres de comptes, el manuscrit que es titula «Entrades» i «Eixides» és una font significant per comprendre la vida no tan sols d'un monestir medieval, sinó per conèixer aspectes de la vida de Vic en el segle xv. Qualque comentari que podem fer aquí resulta insuficient per posar de manifest l'essència del manuscrit i, per aquesta raó, recomanem la lectura de la nostra transcripció als estudiosos de la vida religiosa i social del segle xv a Catalunya, i també als que volen conèixer millor la vida monàstica d'aquella època perquè, en la nostra opinió, els detalls que aporta el manuscrit són fonamentals per comprendre l'alimentació, l'ús de les herbes remeieres i la rutina diària d'un monestir de clausura.⁴

La trobareu disponible per consultar al repositori de recerca T-Space de la University of Toronto (<https://tspace.library.utoronto.ca/>), o bé directament a l'enllaç <http://hdl.handle.net/1807/35001>.